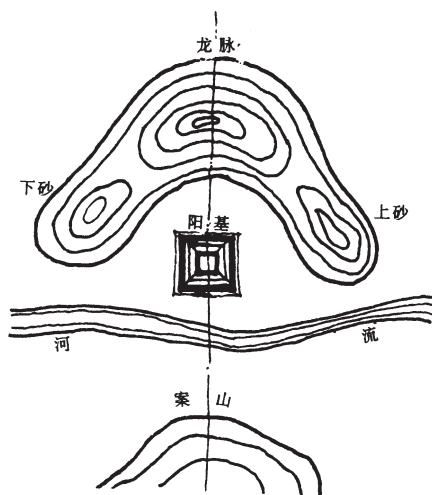

3. Geomancie a rozvržení města

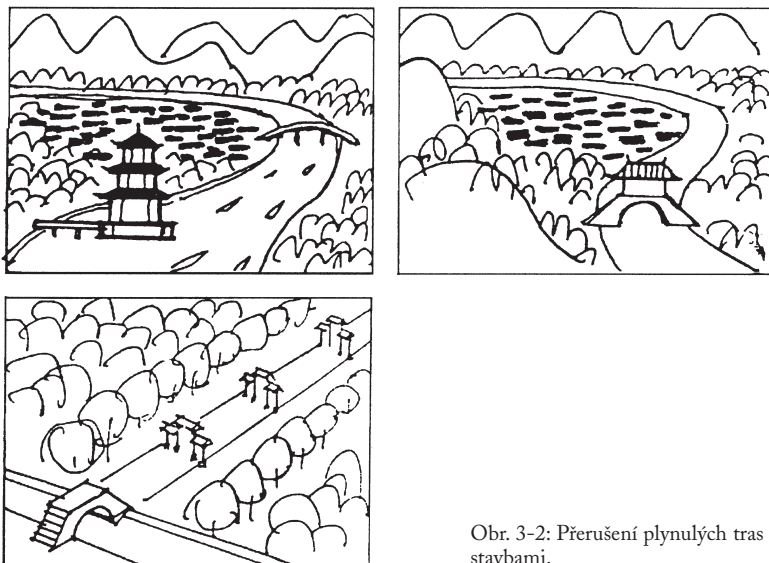
Budovy v Číně většinou nestojí samostatně, nýbrž bývají soustředěny kolem čtvercového nebo obdélníkového dvora. Mají obdélníkový půdorys a dovnitř do dvora hledí delší, tj. čelní stranou s okny. Zboku a zezadu okna nemají a spolu s obvodovými zdmi, dosahujícími do výše střech, obemykají celý vnitřní prostor. Ten obvykle sestává z několika dvorů uzavřených do sebe a řazených, podle ideálního schématu, podél severojižní osy. Na tuto osu bývala na šířku umístěna ústřední budova (*tang*), čelem obrácená k jihu. Stávala buď uprostřed dvora, anebo byla součástí zadní, tj. severní příčné stěny. Budovy po stranách (*xiang*) byly obytné i hospodářské. Celá soustava často mívala jen jednu hlavní bránu v jižní stěně a zadní vrátka, umístěná mimo hlavní osu, v severním závěru. Vnitřek, ať už v něm sídlily instituce nebo rodiny, byl pro člověka přicházejícího zvenku těžko dostupný. Hranice mezi vnitřním a vnějším (*nei wai*) prostorem je výrazná nejen v architektuře; povědomí o ní proniká celou čínskou kulturou a projevuje se v různých myšlenkových a společenských rovinách.

Řádné uspořádání a ohraničení domu a celé obce stejně jako jejich zasazení do krajiny mělo chránit chrámové i obytné komplexy a jejich uživatele. Nemáme přitom na mysli ochranu proti přírodním živlům nebo zlým lidem, která je nasnadě, nýbrž ochranu proti neblahým nadpřirozeným jevům. Budovy živých i hroby zesnulých měly být rozmístěny tak, aby nenarušily rovnováhu přírodního prostředí a mohly těžit z energie, která je skrytá v Zemi, a ovlivnit tak budoucí prosperitu a zdraví rodu. Volbou vhodné lokality se zabývá čínská geomancie (*fengshui*, v některých textech *kanyu*). Vychází z představ starověké kosmologie, že Země

je čtvercová plošina, nad níž se klene kulatý baldachýn Nebes a pod níž kanálky probíhá vitální síla (*qi*). Mezi nimi proudí nadpřirozené síly. Kosmický zeměpis bylo radno respektovat, protože odrážel vůli Nebes, a jeho zákonitosti byly studovány a zohledňovány v praxi: chrámy, paláce, města i prostá obydlí měly být miniaturní replikou kosmického řádu. Ideální objekt byl obrácen čelem k jihu, zezadu jej chránil kopec a před ním obloukem protékala říčka (obr. 3-1). Co chybělo, mohlo být přidáno umělým zásahem. Například kopec mohl být nahrazen věží (pagodou), na jejíž výstavbu komunita ochotně přispěla, neboť šlo o zvýraznění blahodárné *fengshui* její obce. Jiným příkladem umělého zásahu bylo občasné přerušování vodních i pozemních plynulých tras (čínsky *mai*, doslova „céva“), protínajících krajinu, aby se zmírnil tok prvků, které jimi proudí (obr. 3-2). Také rovná trasa (přímka) nebyla ze stejných důvodů žádoucí – proto například bývá vhod do lidových obydlí umístěn mimo středovou osu.

Obr. 3-1: Plán ideálního zasazení stavby do krajiny.

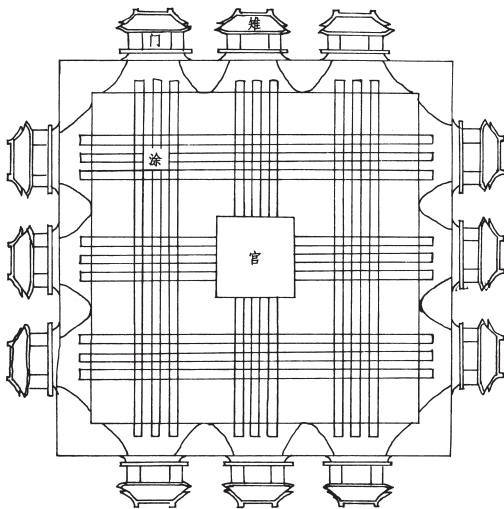
Obr. 3-2: Přerušení plynulých tras stavbami.

Fengshui, doslova „vítr a voda“, bere v úvahu profil krajiny, půdní typ, sled vodních toků a další charakteristiky a jejich konfigurace porovnává se souhvězdími. Principy geomancie nejsou příliš průhledné, neboť jde o polotajnou nauku. Někteří mistři pracovali na základě intuice, jiní znali pravidla a spoléhali na technické přístroje, především speciální kompas. Vzhledem k věstecké povaze *fengshui* bylo pochopitelně mezi geomanty nemálo šarlatánů. Ale ať už si o nich myslíme cokoliv, uplatňování principů geomancie rozhodně výrazně napomáhalo zkrášlit kulturní krajinu a vedlo k dodržování řady praktických zásad: poblíž objektu tekla říčka, stromy jej bránily před větrem, bambusy jej izolovaly ze stran. Symetricky rozvržený areál či interiér vyvolával dojem řádu a vnitřní ohraničené dvory pocit klidu a soukromí.

Ze starověké kosmologie vycházela i koncepce města. Čtvercová plocha Země byla rozdělena do pravidelných čtverců 3×3, stejně jako ideální město zhouských králů. Jeho schéma (obr. 3-3) vychází z popisu uvedeném v *Pojednání o stavbách* (*Kaogong ji*), původně oficiálním dokumentu z doby Válčících států (453–221 před n. l.):

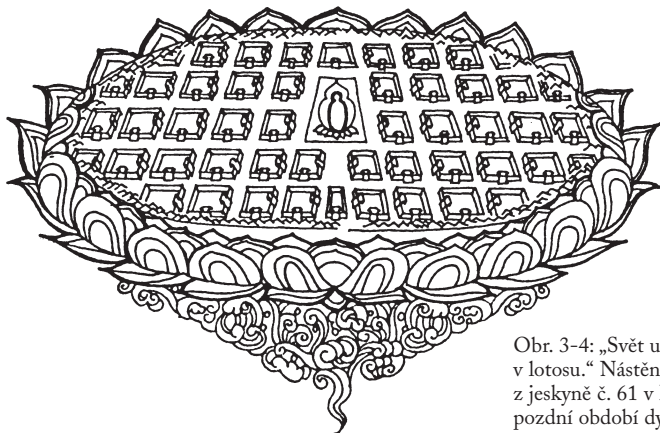
Stavbaři vybudují hlavní město jako čtverec o hraně dlouhé 9 mil, v každé bude po třech branách. Uvnitř hradeb bude město protkávat devět krát devět ulic, šířka ulice pojme devět vozů vedle sebe. V levé části [města] bude chrám božského předka, v pravé chrám boha úrody, královský palác bude obrácen k jihu a za ním bude tržiště.²

Model čtverhranného hrazeného města na rovinném terénu odkazoval k dávné historii a zároveň symbolizoval císařskou moc,

Obr. 3-3: Půdorys města zhouských králů. Knižní ilustrace (dřevořez) z roku 1676.

2) Převzato z Chang Qing 1998, s. 18. Překlad L. Olivová.

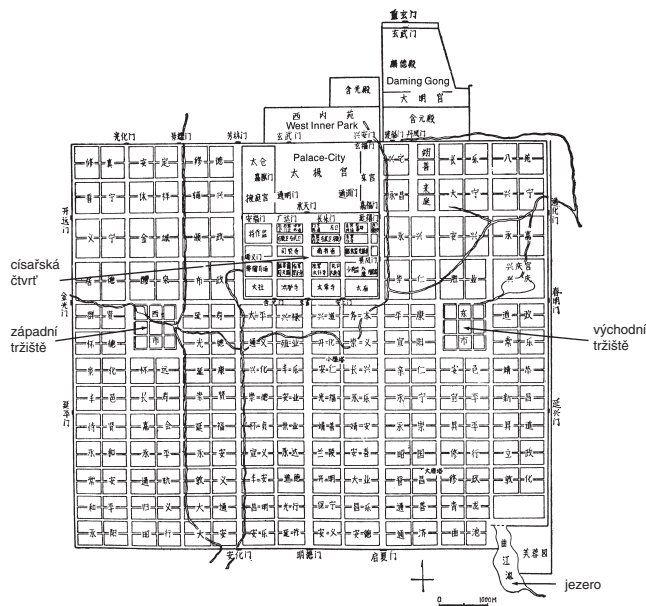

Obr. 3-4: „Svět ukrytý
v lotosu.“ Nástěnná malba
z jeskyně č. 61 v Dunhuangu,
pozdní období dynastie Tang.

proto podle něj budovali sídelní město všichni pozdější vládcové včetně cizích dobyvatelů. Je určitým paradoxem, že snad nejvěrněji ztvárnili zhouský ideál Mongolové, když v roce 1267 založili na zelené louce město Dadu. Mnohá města se jistě nevyhnula odchylkám daným topografií, hospodářskými podmínkami nebo strategickými ohledy. Přesto snaha dodržet výše uvedenou ideální dispozici přetrvala tisíciletí.

Nejstarší písemné prameny potvrzují, že celou historii čínského urbanistického myšlení rovněž provází představa symetrického uspořádání podle hlavní severojižní osy. Archeologicky je doložena až z nalezišť datovaných od 1. století n. l. dále. Proto je na místě vnímat jako revoluční nové uspořádání hlavního města Peking, který se v dnešní době rozkládá kolem příčné osy. Tou je ulice *Chang'an jie*, která vedla podél jižní hrany císařského paláce, v roce 1958 byla protažena až na východní a západní kraj města a postupem doby zcela převládla.

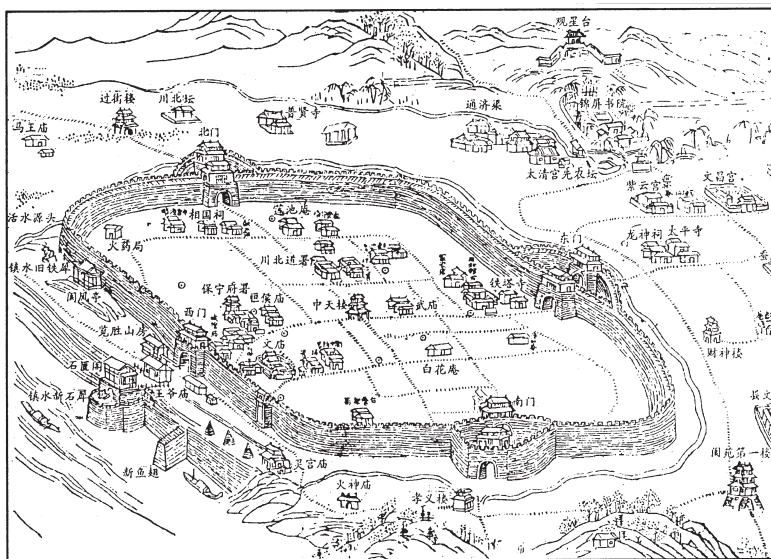
Od 5. století n. l. Čína přejala – pravděpodobně z vnitřní Asie – šachovnicové uspořádání městských čtvrtí *fang*. Uplatnil je i ilus-

Obr. 3-5: Schematický půdorys Chang'anu, hlavního města Tangů. Přibližná rozloha 9,5×8 km.

trátor sůtry Avatamsaka (obr. 3-4), v níž se píše o „světě ukrytém v lotosu“, přestože tvar lotosového květu by nabízel spíše kruhové řešení plochy. Ve středověké Číně se tento pravidelný půdorys mohl uplatnit jen u nově zakládaných měst, například obnoveného Chang'anu (obr. 3-5), který je sice spojován s dynastií Tang (618–906), ale budoval ho od roku 582 vládce předcházející dynastie Sui. Vybraná lokalita, vzdálená asi 10 km na jih od někdejšího hlavního města Hanů, ležela pod úpatím hory, jezero v jiho-východním rohu bylo vykopáno, aby situace odpovídala geomantickým nárokům. K severní hradbě zevnitř přiléhal opevněný palácový komplex, na nějž navazovala tzv. císařská čtvrť s chrámem předků, chrámem úrody a úředními budovami. Po nástupu Tangů byl za severní hradbou na místě císařského parku zbudován nový rezidenční palác, který z půdorysu vybočuje.

Chang'an byl největším městem své doby: za hradbami v délce $9,7 \times 8,2$ km sídlily dva miliony lidí. Zhruba čtvercovou plochu města protínalo čtrnáct bulvárů od západu k východu a kolmo na ně jedenáct bulvárů. Byly sedmdesát až sto padesát metrů široké, lemované vodními příkopy a stromořadími. Bulváry oddělovaly 108 čtvrtí nebo sekcí, ohrazených zdí. Jak je patrné z plánu, čtvrti se lišily rozlohou podle toho, v které části města ležely. Někdy celou čtvrt zabíraly velké kláštery, buddhistické nebo taoistické.³ Dvě rozsáhlá stálá tržiště, západní a východní, byla rovněž obehnaná zdí. Východní tržiště bylo luxusní a spořádané, západní

Obr. 3-6: Město Langzhong v severním Sichuanu, knižní ilustrace z let 1821–1850. Kolečka s tečkou označují studny.

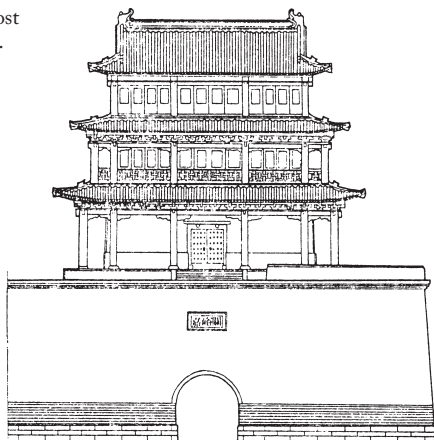
3) Za vrcholné doby Tangů stálo v Chang'anu 130 buddhistických a 40 taoistických klášterů, jak podle Fukuyamy Toshia uvádí N. Steinhardt 1990, s. 102.

bylo určeno prostším lidem, konala se na něm pouliční vystoupení i veřejné popravy. Každé tržiště mělo vodní nádrž a sklad a bylo rozděleno do devíti menších sekcí, obchodujících se stejným druhem zboží. Protínaly je dvě ulice ze severu na jih a dvě ze západu na východ a podél vedly dopravní kanály. Model tangského hlavního města – pravoúhelníku s půdorysem šachovnice – se rychle rozšířil i do Koreje a Japonska.

V Číně hrála vždy důležitou roli říční doprava, na níž byla napojena městská ekonomika. Regulované toky i umělé vodní kanály tvořily síť, která doplňovala nebo částečně nahrazovala křižující se ulice. Některá města v Jiangnanu vyrostla přímo na kanálech, nejznámější je Suzhou, ale zdaleka nebylo jediné. Bohužel nejdny „čínské Benátky“ ve dvacátém století zanikly pod náporom automobilové dopravy, například v Shaoxingu nebo v Yangzhou byla většina vodních cest zasypána.

Urbanistický vývoj v Číně můžeme v rámci zachovaných historických měst sledovat teprve od 15. století n. l. Města ležela v rovině, pokud byla sídlem správy (a tedy mocenským střediskem), bývala opevněná – povolení vybudovat hradby (*cheng*) získala i některá města bez úředního zastoupení, v případě že byla ohrožena. Opevnění (obr. 3-6) opisovalo pravoúhelník, ideálně čtverec, a z vnější strany je lemoval vodní příkop. Mohutné hradební zdi z dusané hlíny se směrem vzhůru zužovaly a z obou stran je kryl cihlový plášť. V každé stěně byla jedna nebo více bran (obr. 3-7), podle velikosti města. Bránu tvořil klenutý průchod a na hradbě nad ním dřevěná stavba o více podlažích (*lou*), obdobné dřevěné věže se tyčily v rozích opevnění (*jiaolou*). V některých případech byla fortifikace kolem bran zdvojená: bránu bezprostředně chránilo půlkruhové předpolí (*wengcheng*), do něhož se vjíždělo z boku (obr. 3-8). V pravidelných intervalech byly v opevnění zbudovány vysunuté věžovité bašty (*mamian*). Konkrétní rozměry

Obr. 3-7: Brána s dřevěnou věží, pevnost Jiayuguan, provincie Gansu. Rok 1372.

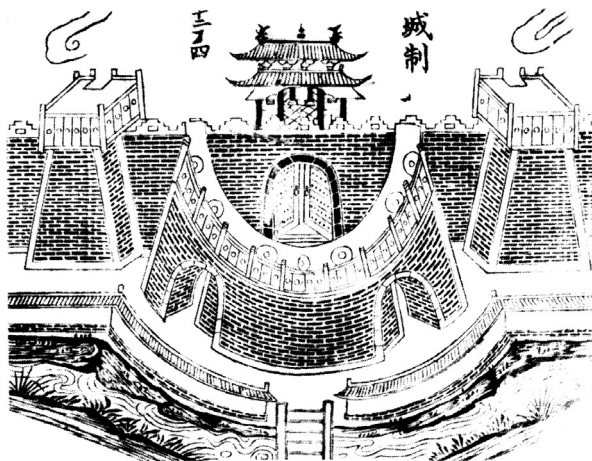

a počty uvedeme podle průměrně velikého města Pingyao v provincii Shanxi, kde se hradby z roku 1370 dochovaly víceméně v celistvosti (příloha IV). Zeď je vysoká 12 metrů, celkový obvod měří 6,4 km. Vodní příkop je 4 metry hluboký a 4 metry široký. Do města vede šest bran: po dvou ze západní a východní strany, po jedné ze severu a jihu. Na hradbě je 72 bašt, mezi cimbuřími 3 000 mezer – tato čísla symbolizují počet Konfuciových žáků a následovníků. Kdysi stály na hradbách i dřevěné stavby: 94 strážních budek a deset věží *lou* nad branami, ty však již vzaly za své.⁴

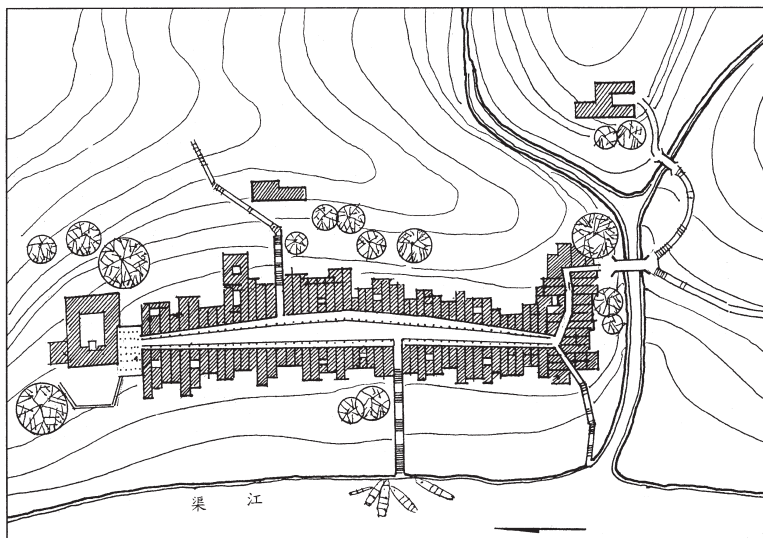
Na rozdíl od Evropy byl ústředním bodem čínského města správní úřad (*yamen*), nikoliv chrám. Přitom chrámů byla ve městech hojnost, a to jak stánků státního kultu, které udržoval a provozoval *yamen*, tak nahodile rozmístěných buddhistických nebo

4) Ve 20. století byly ve většině měst hradby strženy. V Pekingu zůstalo z mohutného mingského opevnění jen několik částí, například jihovýchodní rohová věž, bašta s astronomickou observatoří a brána *Desheng men* s vnějším i vnitřním předpolím. Brána uprostřed jižní městské hradby, stržená v roce 1957, byla v letech 2005–07 (před Olympijskými hrami v roce 2008) znovu vystavěna.

taoistických klášterů a dalších soukromých svatyní. Kromě *yamenu*, kde rovněž sídlil nejvyšší správní úředník, se ve městě mohly nacházet další rozličné úřady, vojenské velitelství a kasárna, státní škola a zkouškový areál, sýpky, skladiště atd. Tyto státní stavby byly rozmístěny celkem pravidelně poblíž hlavní městské osy, tj. ulice směřující ze severu k jižní městské bráně, prolomené zhruba uprostřed hradby. Města neměla centrum v našem slova smyslu, s ústředním náměstím a shromaždištěm lidu. Prostor pro (vybranou) veřejnost poskytovala některá z dvoran uvnitř *yamenu*. Prostý lid se scházel, ne však ve smyslu politickém, na tržištích, nahodile vyrostlých zejména kolem městských bran. Přesto byl střed města na průsečíku pomyslných středových os výrazně označen městskou věží, která vyčnívala nad okolí. (Městská zástavba bývala totiž zpravidla nízká, jedno až dvoupodlažní, údajně proto, že vyšší stavby by stály v cestě démonům poletujícím vzduchem a mohly by vyvolat jejich nevoli.) Z věže se odbíjel čas a zvonilo na poplach, nazývá se tudíž bub-

Obr. 3-8: Pevnostní brána s předpolím mezi dvěma bastiony. Ilustrace z *Knihy bojových taktik* (*Wubei zhi*).

Obr. 3-9: Plán městečka Xiaoxi, okres Guang'an v severovýchodním Sichuanu. Délka tržiště asi 100 metrů.

nová (*gulou*) nebo zvonová (*zhonglou*). V některých městech stály dvě vedle sebe. V rozestavení čtyř rohových věží na hradbách a páté bubnové věže uprostřed města se opět odrážejí pradávné kosmologické představy. Věže byly obdobou pěti Posvátných hor rozkládajících se na plochem čtverci Země: čtyři v rozích a jedna uprostřed.

Mnohé městské aglomerace opevnění ani zastoupení pochopitelně neměly, pravidelné čtvercové rozvržení nicméně dodržovaly. Na druhé straně známe i bezpočet měst s rostlým uspořádáním a pro starší období je prokázaly archeologické nálezy. Některé vzorce se opakují, například v hornaté západní Číně je běžné uspořádání podél rozšířené hlavní obchodní ulice (obr. 3-9). Klasická kompozice tedy neplatila pro čínská města obecně.

Obr. 4-0: Rajský palác, část nástěnné malby z roku 1167. Mandžúšrhiho svatyně kláštera *Yanshan si* v okrese Fanshi, provincie Shanxi.